

LIBRIS

We know
books

Andrei-Viorel Iugan

Procedură penală

Partea generală

Ediția 2

- revizuită și adăugită -

Editura C.H. Beck
București 2024

Cuprins

Abrevieri.....	XI
Considerații introductive.....	XIII
Capitolul I. Principiile și limitele aplicării legii procesuale penale	1
Secțiunea 1. Considerații generale	1
Secțiunea a 2-a. Principiul legalității.....	2
Secțiunea a 3-a. Separarea funcțiilor judiciare.....	4
Secțiunea a 4-a. Presumția de nevinovăție	8
Secțiunea a 5-a. Principiul aflării adevărului	14
Secțiunea a 6-a. Principiul <i>ne bis in idem</i>	15
Secțiunea a 7-a. Obligatorietatea punerii în mișcare și exercitării acțiunii penale	32
Secțiunea a 8-a. Dreptul la un proces echitabil și termenul rezonabil.....	37
Secțiunea a 9-a. Dreptul la libertate și siguranță.....	43
Secțiunea a 10-a. Dreptul la apărare	46
Secțiunea a 11-a. Respectarea demnității umane și a vieții private	50
Secțiunea a 12-a. Limba oficială și dreptul la interpret.....	55
Secțiunea a 13-a. Aplicarea legii procesuale	61
§1. Aplicarea legii procesuale în spațiu	61
§2. Aplicarea legii procesuale în timp.....	64
Capitolul II. Participanții în procesul penal.....	67
Secțiunea 1. Considerații generale	67
Secțiunea a 2-a. Organele judiciare	68
§1. Organele de cercetare penală	68
§2. Ministerul Public	71
§3. Judecătorul de drepturi și libertăți	76
§4. Judecătorul de cameră preliminară	78
§5. Instanțele judecătorești	79
Secțiunea a 3-a. Subiecții procesuali principali.....	81
§1. Suspectul.....	82
§2. Persoana vătămată	86
Secțiunea a 4-a. Părțile	90
Secțiunea a 5-a. Succesorii	91
Secțiunea a 6-a. Reprezentanții	92
Secțiunea a 7-a. Substituiții procesuali	94
Secțiunea a 8-a. Avocatul	94
§1. Considerații generale	94

§2. Calitatea de avocat în procesul penal	95
§3. Asistența juridică	99
§4. Asistența juridică obligatorie.....	101
§5. Avocatul din oficiu	107
§6. Drepturile și obligațiile avocatului	113
§7. Consultarea dosarului	120
Secțiunea a 9-a. Alți subiecți procesuali.....	124
Capitolul III. Acțiunea penală	125
Secțiunea 1. Acțiunea în justiție	125
Secțiunea a 2-a. Acțiunea penală. Noțiune. Obiect.....	127
Secțiunea a 3-a. Subiecții acțiunii penale.....	128
Secțiunea a 4-a. Trăsăturile acțiunii penale	141
Secțiunea a 5-a. Punerea în mișcare a acțiunii penale	143
Secțiunea a 6-a. Exercițarea acțiunii penale	147
Secțiunea a 7-a. Stingerea acțiunii penale.....	148
Secțiunea a 8-a. Continuarea procesului penal	168
Capitolul IV. Acțiunea civilă	174
Secțiunea 1. Noțiunea de acțiune civilă în procesul penal și trăsăturile acesteia	174
Secțiunea a 2-a. Condițiile exercitării acțiunii civile în procesul penal	176
Secțiunea a 3-a. Obiectul acțiunii civile.....	186
Secțiunea a 4-a. Subiecții acțiunii civile	193
§1. Partea civilă – subiect activ al acțiunii civile. Ministerul Public	193
§2. Subiecții pasivi ai acțiunii civile.....	204
Secțiunea a 5-a. Exercițarea acțiunii civile în procesul penal	214
§1. Dreptul de opțiune în exercițarea acțiunii civile	214
§2. Exercițarea acțiunii civile în procesul penal.....	216
§3. Exercițarea acțiunii civile la instanța civilă.....	217
§4. Raportul dintre acțiunea penală și acțiunea civilă	218
Secțiunea a 6-a. Soluțiile pronunțate de instanța penală în rezolvarea acțiunii civile	222
Capitolul V. Competența în procesul penal	228
Secțiunea 1. Noțiunea și formele competenței.....	228
§1. Competența funcțională	228
§2. Competența materială	229
§3. Competența personală	231
§4. Competența teritorială	234
§5. Competența specială.....	241
§6. Competența extraordinară.....	241
Secțiunea a 2-a. Competența organelor de urmărire penală	241
§1. Competența organelor de cercetare penală.....	241
§2. Competența procurorului	242
§3. Dispoziții privind competența organelor de urmărire penală	244
Secțiunea a 3-a. Competența instanțelor de judecată	246

§1. Competența judecătorei	247
§2. Competența tribunalului	247
§3. Competența curții de apel	249
§4. Competența tribunalului militar	251
§5. Competența Curții Militare de Apel.....	251
§6. Competența Înaltei Curți de Casație și Justiție.....	252
Secțiunea a 4-a. Prorogarea de competență	253
§1. Reunirea cauzelor	254
§2. Disjungerea	258
§3. Chestiunile prealabile.....	259
§4. Schimbarea încadrării juridice și schimbarea calificării faptei	263
Secțiunea a 5-a. Declinarea de competență, conflictul de competență și excepțiile de necompetență	264
§1. Declinarea de competență	264
§2. Conflictul de competență.....	266
§3. Excepțiile de necompetență	268
Secțiunea a 6-a. Incompatibilitatea și remediile ei	270
§1. Incompatibilitatea	270
§2. Abținerea	289
§3. Recuzarea	289
§4. Procedura de soluționare a abținerii sau recuzării	292
Secțiunea a 7-a. Strămutarea	296
Secțiunea a 8-a. Desemnarea altei instanțe pentru judecarea cauzei	302
Capitolul VI. Probațiunea în procesul penal	304
Secțiunea 1. Probele în procesul penal.....	304
§1. Noțiunea și importanța probelor	304
§2. Clasificarea probelor	305
§3. Obiectul probațiunii.....	307
§4. Cerințele probelor.....	311
§5. Sarcina probațiunii.....	313
§6. Administrarea probelor.....	314
§7. Principiul loialității administrării probelor	316
§8. Excluderea probelor	329
§9. Aprecierea probelor.....	341
Secțiunea a 2-a. Mijloacele de probă în procesul penal.....	360
§1. Noțiunea și importanța mijloacelor de probă.....	360
§2. Declarațiile subiecților procesuali principali, ale părților și ale martorilor.....	361
§3. Identificarea persoanelor și a obiectelor.....	402
§4. Metode speciale de cercetare și supraveghere.....	403
§5. Conservarea datelor informatice	455
§6. Percheziția.....	457
§7. Ridicarea de obiecte și înscrisuri.....	482
§8. Cercetarea la fața locului.....	487
§9. Reconstituirea	488

§10. Constatarea și expertiza.....	490
§11. Înscrierile și mijloacele materiale de probă.....	514
§12. Fotografierea și luarea amprentelor suspectului, inculpatului sau ale altor persoane	518
§13. Alte instituții legate de administrarea probelor în procesul penal	519
Capitolul VII. Măsurile procesuale.....	525
Secțiunea 1. Noțiunea, caracterizarea și clasificarea măsurilor procesuale	525
Secțiunea a 2-a. Măsurile preventive. Aspecte introductive.....	526
§1. Considerații generale	526
§2. Condiții generale pentru luarea măsurilor preventive	526
Secțiunea a 3-a. Reținerea	529
§1. Condiții pentru dispunerea reținerii.....	530
§2. Procedura dispunerii reținerii. Căi de atac	531
§3. Revocarea, înlocuirea și încetarea de drept a reținerii.....	534
Secțiunea a 4-a. Controlul judiciar	534
§1. Considerații generale	534
§2. Condiții pentru dispunerea controlului judiciar.....	535
§3. Luarea controlului judiciar în cursul urmăririi penale	536
§4. Luarea controlului judiciar în cursul procedurii de cameră preliminară și în faza de judecată.....	538
§5. Conținutul controlului judiciar. Punerea în executare a măsurii.....	541
§6. Prolungirea controlului judiciar	547
§7. Verificarea legalității și temeiniciei controlului judiciar în procedura de cameră preliminară.....	548
§8. Verificarea legalității și temeiniciei controlul judiciar în faza de judecată	552
§9. Durata controlului judiciar.....	553
§10. Încetarea de drept a controlului judiciar	555
§11. Revocarea controlului judiciar	556
§12. Înlocuirea controlului judiciar	558
Secțiunea a 5-a. Controlul judiciar pe cauțiune.....	562
§1. Considerații generale	562
§2. Procedura luării controlului judiciar pe cauțiune în cursul urmăririi penale	563
§3. Contestarea ordonanței prin care a fost luat controlul judiciar pe cauțiune la judecătorul de drepturi și libertăți.....	564
§4. Alte prevederi privind controlul judiciar pe cauțiune	566
§5. Cauțiunea. Noțiune. Restituirea și confiscarea cauțiunii	566
Secțiunea a 6-a. Arestul la domiciliu	568
§1. Considerații generale	568
§2. Condiții pentru dispunerea arestului la domiciliu	569
§3. Luarea măsurii arestului la domiciliu în cursul urmăririi penale.....	571
§4. Luarea arestului la domiciliu în cursul procedurii de cameră preliminară și în faza de judecată	574
§5. Obiectul arestului la domiciliu. Punerea în executare a măsurii	576
§6. Prolungirea arestului la domiciliu.....	583

§7. Verificarea legalității și temeiniciei arestului la domiciliu în procedura de cameră preliminară.....	585
§8. Verificarea legalității și temeiniciei arestului la domiciliu în faza de judecată.....	587
§9. Durata arestului la domiciliu	588
§10. Încetarea de drept a arestului la domiciliu.....	589
§11. Revocarea arestului la domiciliu.....	590
§12. Înlocuirea arestului la domiciliu	590
Secțiunea a 7-a. Arestarea preventivă.....	592
§1. Considerații generale	592
§2. Condiții pentru dispunerea arestării preventive	593
§3. Luarea măsurii arestării preventive în cursul urmăririi penale	601
§4. Punerea în executare a măsurii arestării preventive în cursul urmăririi penale.....	617
§5. Luarea arestării preventive în cursul procedurii de cameră preliminară și în faza de judecată	621
§6. Prelungirea arestării preventive.....	624
§7. Verificarea legalității și temeiniciei arestării preventive în procedura de cameră preliminară.....	634
§8. Verificarea legalității și temeiniciei arestării preventive în faza de judecată	638
§9. Durata arestării preventive	643
§10. Încetarea de drept a arestării preventive	645
§11. Revocarea arestării preventive.....	648
§12. Înlocuirea arestării preventive	651
§13. Tratamentul medical sub pază permanentă	654
§14. Dispoziții speciale privind măsurile preventive aplicabile minorilor	655
Secțiunea a 8-a. Măsurile de ocrotire.....	657
Secțiunea a 9-a. Măsurile asigurătorii	658
§1. Considerații preliminare.....	658
§2. Condiții pentru luarea măsurilor asigurătorii.....	659
§3. Obiectul măsurilor asigurătorii.....	660
§4. Luarea măsurilor asigurătorii.....	666
§5. Menținerea și ridicarea măsurilor asigurătorii.....	672
§6. Punerea în executare a măsurilor asigurătorii.....	678
§7. Sechestrul penal propriu-zis.....	679
§8. Notarea ipotecară.....	681
§9. Poprirea.....	681
§10. Restituirea lucrurilor	683
§11. Restabilirea situației anterioare	686
Capitolul VIII. Acte procesuale și procedurale comune	689
Secțiunea 1. Noțiunea și clasificarea actelor procesuale și a actelor procedurale.....	689
Secțiunea a 2-a. Citarea. Comunicarea actelor procedurale. Mandatul de aducere.....	691
§1. Citarea.....	691
§2. Comunicarea altor acte procedurale	703
§3. Mandatul de aducere.....	711
Secțiunea a 3-a. Modificarea actelor procedurale. Îndreptarea erorilor materiale. Înlăturarea unor omisiuni vădite.....	715

§1. Modificări în acte procedurale	715
§2. Îndreptarea erorilor materiale	716
§3. Înlăturarea unor omisiuni vădite	719
Secțiunea a 4-a. Termenele	719
§1. Noțiunea, importanța și clasificarea termenelor	719
§2. Modul de calcul al termenelor	722
§3. Acte considerate ca făcute în termen	727
Secțiunea a 5-a. Sancțiunile procedurale penale	729
§1. Inexistența	729
§2. Decăderea	730
§3. Inadmisibilitatea	731
§4. Excluderea probelor	733
§5. Nulitatea	733
Secțiunea a 6-a. Cheltuielile judiciare	751
Secțiunea a 7-a. Amenda judiciară	760
Bibliografie	765

Capitolul I

Principiile și limitele aplicării legii procesuale penale

Secțiunea 1. Considerații generale

1. Noțiune. Principiile procesului penal au fost definite ca fiind idei diriguitoare și fundamentale potrivit cărora este organizat sistemul procesual și se desfășoară întreaga activitate procesual penală, în acestea fiind cuprinse normele fundamentale pe care este clădită întreaga construcție a procesului penal¹. Aceste principii fixează cadrul politico-juridic în conformitate cu care trebuie să aibă loc reacția societății față de cei care încalcă legea penală².

După cum în mod corect s-a arătat în doctrină, **următoarele caracteristici îi conferă unei norme de drept procesul penal valoarea de principiu fundamental:**

a) aplicabilitate generală, în sensul că regula conținută este virtual aplicabilă oricărei activități desfășurate în cadrul procesului penal, indiferent de faza sau etapa în care are loc;

b) aplicabilitate directă, în sensul că regula generică nu are nevoie de norme suplimentare prin care să fie transpusă pe plan particular;

c) aplicabilitate prioritară, în sensul că regula de bază determină anumite coordonate preferențiale în aplicarea și interpretarea celorlalte norme³.

După cum vom vedea, aplicabilitatea generală a multora dintre aceste principii fundamentale este limitată la faza de urmărire penală, la procedura de cameră preliminară și la faza de judecată. Nu putem vorbi de obligativitatea exercitării acțiunii penale sau de prezumția de nevinovăție după rămânerea definitivă a hotărârii penale. De asemenea, dreptul la un proces echitabil nu este garantat în toate valențele sale cu privire la toate procedurile din faza de executare a pedepselor. Prin urmare, unele dintre aceste principii nu vizează și ultima fază a procesului penal, punerea în executare a procesului penal.

Multe dintre aceste principii nu sunt principii absolute, putând suferi limitări (de exemplu, limitarea principiului aflării adevărului ca urmare a excluderii unei probe obținute nelegal sau limitarea dreptului la libertate prin arestarea preventivă a inculpatului). Vor avea caracter absolut interzicerea torturii, a tratamentelor inumane și degradante sau întocmirea tuturor actelor procedurale în limba română.

Există și principii aplicabile doar anumitei faze procesuale. De exemplu, urmărirea penală se caracterizează prin lipsă de contradictorialitate, caracter preponderent scris, subordonare ierarhică în efectuarea actelor de urmărire penală și lipsă de publicitate. În schimb, specifice judecății sunt principiul contradictorialității, principiul nemijlocirii, principiul publicității, egalitatea de arme și oralitatea.

¹ N. Volonciu, op. cit., p. 74.

² I. Neagu, M. Damaschin, op. cit., p. 86.

³ A. Zărafiu, Procedură Penală. Partea Generală. Partea Specială, Ed. C.H. Beck, București, 2015, p. 12-13.

Sunt și principii care vizează doar o anumită instituție sau materie. Principiul liberei aprecieri a probelor este regula de bază în materia probațiunii, iar căile de atac sunt guvernate, printre altele, de principiul *non reformatio in pejus*.

Secțiunea a 2-a. Principiul legalității

2. Aplicabilitatea și importanța principiului legalității. Principiul legalității este reglementat în art. 2 C.proc.pen., fiind stipulat că procesul penal se desfășoară potrivit dispozițiilor prevăzute de lege. *Desfășurarea potrivit prevederilor legale vizează fiecare fază a procesului penal* (fiind imperativă respectarea dispozițiilor legale atât în faza de urmărire penală, cât și în procedura de cameră preliminară, în faza de judecată sau de punere în executare a hotărârilor judecătorești) cât și orice procedură judiciară penală. Astfel, principiul legalității impune respectarea prevederilor legale și înafara procesului penal (de exemplu, cu ocazia soluționării unei cereri de reabilitare, a unei cereri de liberare condiționată).

Referitor la importanța principiului legalității, achiesăm în totalitate la susținerea exprimată în doctrină, potrivit căreia acesta poate fi considerat chintesența principiilor fundamentale ale procesului penal, principiul cadru din care decurg toate celelalte. Nu întâmplător **principiul legalității este considerat cel mai important principiu fundamental al procesului penal întrucât legea este nu doar premisa, ci și condiția procedurii**¹.

Dispozițiile art. 2 C.proc.pen. reprezintă o aplicare concretă în domeniul dreptului procesual penal a dispozițiilor art. 1 alin. (5) din Constituție² unde se arată că în România respectarea Constituției, a supremației sale și a legilor este obligatorie. În ceea ce privește activitatea judiciară, art. 2 alin. (1) din Legea nr. 304/2022 privind organizarea judiciară³ stipulează că justiția se înfăptuiește de către judecători în numele legii, este unică, imparțială și egală pentru toți.

Cu privire la corelarea dintre legalitatea în dreptul procesual penal și legalitatea în dreptul penal, în doctrină s-a arătat că, primul, nefiind altceva decât dreptul substanțial în acțiune, principiile din dreptul penal au rezonanțe specific în procedura penală. Astfel, principiilor „*nullum crimen sine lege*” și „*nulla poena sine lege*” care semnifică legalitatea incriminării și legalitatea pedepselor în dreptul penal, le corespunde în procedura penală „*nulla iustitia sine lege*”, adică nu există justiție în afara legii⁴.

3. Garanții instituite pentru respectarea principiului legalității. Simpla enunțare la nivel legislativ a principiului legalității nu este suficientă pentru asigurarea respectării acestuia. De aceea, în orice sistem de drept sunt create o serie de garanții care să asigure aplicabilitatea sa practică.

În primul rând, legiuitorul a instituit o serie de sancțiuni care urmează a fi aplicate atunci când este încălcat principiul legalității. În funcție de gravitatea încălcării, **sancțiunile pot fi procedurale, administrative, civile și penale.**

¹ Idem, p. 13.

² M.Of. nr. 767 din 31 octombrie 2003.

³ M.Of. nr. 1104 din 16 noiembrie 2022.

⁴ I. Neagu, M. Damaschin, op. cit., p. 90.

În categoria **sancțiunilor procedurale** amintim nulitățile, excluderea, inadmisibilitatea, decăderea și amenda judiciară. În sistemul de drept procesual din țara noastră nu orice încălcare a principiului legalității atrage consecințe procedurale. Astfel, art. 281 C.proc.pen. a stabilit o serie de situații în care nerespectarea legii atrage nulitatea absolută a actului procesual sau procedural efectuat. Orice altă încălcare a dispozițiilor legale va conduce la nulitatea actului doar în condițiile art. 282 C.proc.pen., respectiv dacă se face dovada că s-a produs o vătămare care nu poate fi înlăturată altfel decât prin anularea actului. Nulitatea actului prin care s-a dispus sau autorizat administrarea unei probe ori prin care aceasta a fost administrată determină excluderea probei, conform art. 102 alin. (3) C.proc.pen. Excluderea va interveni și în cazul probelor obținute prin tortură.

Încercarea de a exercita un drept pe care legea nu îl prevede sau a unui drept epuizat atrage inadmisibilitatea. Decăderea va interveni ori de câte ori un drept nu a fost exercitat în termenul imperativ prevăzut de lege. Atunci când anumite organe ori persoane fizice sau juridice își încalcă obligațiile stabilite în sarcina lor, organul judiciar va putea aplica o amendă judiciară în cazurile de la art. 283 C.proc.pen. Încălcarea principiului legalității poate atrage și **răspunderea disciplinară** a celor vinovați. De exemplu, în Legea nr. 303/2022 privind statutul judecătorilor și procurorilor¹, la art. 271 sunt prevăzute abaterile disciplinare care pot fi comise de către magistrați. Răspunderea disciplinară poate interveni însă și în cazul altor participanți (organe de cercetare penală, grefier, expert etc.). În cazul în care încălcarea principiului legalității a produs vreun prejudiciu unei persoane, poate fi angajată și **răspunderea civilă**. Art. 52 alin. (3) din Constituție prevede că statul răspunde patrimonial pentru prejudiciile cauzate prin erorile judiciare. Răspunderea statului este stabilită în condițiile legii și nu înlătură răspunderea magistraților care și-au exercitat funcția cu rea-credință sau gravă neglijență. Dacă încălcarea dispozițiilor legală realizează elementele constitutive ale unei infracțiuni va fi angajată **răspunderea penală** a persoanei culpabile. În acest sens, facem trimitere la infracțiunile incriminate în Titlul IV al Părții speciale a Codului penal unde sunt incriminate Infracțiunile contra înfăptuirii justiției (de exemplu, tortura, cercetarea abuzivă, represiunea nedreaptă, compromiterea intereselor justiției etc.) și în Titlul V al Părții speciale unde sunt incriminate Infracțiunile de corupție și de serviciu (de exemplu, abuzul în serviciu, neglijența în serviciu, furt calificat etc.).

O altă importantă garanție pentru protejarea principiului legalității constă în **instituirea unui sistem adecvat de control**. Astfel, activitatea organelor de cercetare penală este controlată de procuror. Acest control se realizează din oficiu sau la plângerea oricărei persoane interesate. În ceea ce privește legalitatea actelor de urmărire penală, art. 339 alin. (1) C.proc.pen. prevede că plângerea împotriva măsurilor luate sau a actelor efectuate de procuror ori efectuate pe baza dispozițiilor date de acesta se rezolvă, după caz, de prim-procurorul parchetului, de procurorul general al parchetului de pe lângă curtea de apel, de procurorul-șef de secție al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție.

Totodată, legalitatea actelor de urmărire penală este verificată în anumite cazuri de judecătorul de drepturi și libertăți (de exemplu, atunci când soluționează contestația împotriva ordonanței prin care s-au instituit măsuri asigurătorii sau atunci când soluționează plângerea împotriva ordonanței prin care s-a luat măsura controlului judiciar).

¹ M.Of. nr. 1102 din 16 noiembrie 2022.

Ulterior finalizării urmăririi penale, respectarea principiului legalității de către organele de urmărire penală va fi verificată de către judecătorul de cameră preliminară, fie în cadrul procedurii de cameră preliminară (în ipoteza trimiterii în judecată), fie cu ocazia soluționării plângerii împotriva soluției de clasare sau a cererii de confirmare a soluției de renunțare la urmărirea penală.

În ceea ce privește respectarea principiului legalității de către instanțele judecătorești (*lato senso*), acest lucru este garantat prin instituirea unui sistem de căi de atac care să permită, la cerere, verificarea conformității cu legea a hotărârilor judecătorești. Încheierile judecătorului de drepturi și libertăți și ale judecătorului de cameră preliminară pot fi atacate cu contestație în cazurile prevăzute de lege. Legalitatea încheierilor definitive ale judecătorului de drepturi și libertăți prin care s-au încuviințat procedee probatorii poate fi verificată, la cerere, în procedura de cameră preliminară.

În faza de judecată, legalitatea încheierilor pronunțate de prima instanță (cu excepția celor definitive) poate fi verificată de instanța de control judiciar, fie în urma soluționării contestației (în cazurile prevăzute de lege) sau în urma soluționării apelului (odată cu fondul). Legalitatea hotărârii primei instanțe va fi verificată de instanța de apel. În anumite situații, pe parcursul soluționării procesului penal este reglementată și posibilitatea verificării legalității încheierilor instanței de apel (de exemplu, încheierea prin care instanța de apel ia măsuri asigurătorii).

În cazurile expres prevăzute de lege, raportat la anumite încălcări punctuale ale principiului legalității, legiuitorul permite exercitarea căilor extraordinare de atac.

4. Limitele principiului legalității. Principiul legalității **nu este un principiu absolut**. După cum am arătat, nu se pune problema de vreo sancțiune în cazul unei încălcări minore care nu a produs vreo vătămare. De asemenea, încălcarea principiului legalității nu mai poate produce vreun efect dacă a fost depășit momentul în care putea fi invocată nerespectarea dispoziției legale (de exemplu, partea este decăzută din dreptul de a invoca nulitatea relativă dacă este invocată în fața instanței de apel un caz de nulitate absolută din cursul urmăririi penale). O altă limitare a principiului legalității este determinată de principiul *non reformation in pejus*. Astfel, chiar dacă se constată că hotărârea primei instanțe încalcă principiul legalității, instanța de apel nu va putea îndrepta această situație dacă acest lucru ar însemna să agraveze situația părții care a exercitat calea de atac.

Secțiunea a 3-a. Separarea funcțiilor judiciare

5. Separarea funcțiilor judiciare. Semnificație și importanță. Principiul separării funcțiilor judiciare presupune că o persoană care a desfășurat anumite activități într-o anumită fază a procesului penal, nu mai poate desfășura nicio altă activitate corespunzătoare altei faze a procesului penal, tocmai pentru a nu exista nicio suspiciune privind lipsa de imparțialitate a acesteia.

În mod corect s-a arătat în doctrină că, separația funcțiilor judiciare în procesul penal este fundamentată pe două argumente puternice. Primul este unul pur tehnic și se referă la specializarea funcțiilor, fiind astfel garantată calitatea superioară a actelor procedurale. Al doilea argument, care este cel mai puternic, este de natură politică, întrucât prin separarea funcțiilor judiciare sunt protejate mai bine libertățile individuale, deoarece va exista un control succesiv realizat de către magistrați cu privire la actele procedurale întocmite de alți magistrați și astfel,

excesele unora vor fi compensate de prudența altora. Din această perspectivă, separarea funcțiilor judiciare este pentru procedura penală ceea ce reprezintă separarea puterilor în stat pentru dreptul public¹.

În procesul penal se exercită următoarele funcții judiciare:

- funcția de urmărire penală;
- funcția de dispoziție asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei în faza de urmărire penală;
- funcția de verificare a legalității trimiterii ori netrimiterii în judecată;
- funcția de judecată.

6. Prezentarea funcțiilor judiciare

6.1. Funcția de urmărire penală. Această funcție este exercitată de procuror și organele de cercetare penală. Potrivit art. 285 C.proc.pen., în exercitarea funcției, organele de urmărire penală strâng probele necesare cu privire la existența infracțiunilor, la identificarea persoanelor care au săvârșit o infracțiune și la stabilirea răspunderii penale a acestora, pentru a se constata dacă este sau nu cazul să se dispună trimiterea în judecată.

6.2. Funcția de dispoziție asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei în faza de urmărire penală. Funcția este exercitată ca regulă de către judecătorul de drepturi și libertăți. Astfel, potrivit art. 53 C.proc.pen., judecătorul de drepturi și libertăți este judecătorul care, în cadrul instanței, potrivit competenței acesteia, soluționează, în cursul urmăririi penale, cererile, propunerile, plângerile, contestațiile sau orice alte sesizări privind: a) măsurile preventive; b) măsurile asigurătorii; c) măsurile de siguranță cu caracter provizoriu; d) actele procurorului, în cazurile expres prevăzute de lege; e) încuviințarea perchezițiilor, a folosirii metodelor și tehnicilor speciale de supraveghere sau cercetare ori a altor procedee probatorii potrivit legii; f) procedura audierii anticipate; g) alte situații expres prevăzute de lege.

În ipoteze de excepție, reglementate în lege, această funcție poate fi exercitată și de către alte organe judiciare. De exemplu, procurorul poate autoriza, pe o durată de maximum 48 de ore, interceptarea convorbirilor și comunicărilor, în condițiile legii [art. 141 alin. (1) C.proc.pen.] De asemenea, procurorul poate dispune măsura preventivă a controlului judiciar al inculpatului, în cursul urmăririi penale [art. 203 alin. (2) C.proc.pen.] sau poate lua măsuri asigurătorii [art. 249 alin. (1) C.proc.pen.].

Funcția poate fi exercitată în mod excepțional și de organele de cercetare penală. Astfel, organul de cercetare penală sau procurorul poate dispune reținerea suspectului sau inculpatului, pentru cel mult 24 de ore (art. 209 C.proc.pen.).

Subliniem că această funcție se exercită exclusiv în faza de urmărire penală. Buna desfășurare a procesului penal poate impune însă necesitatea luării unor măsuri prin care sunt îngădite drepturile și libertățile fundamentale și în restul fazelor procesului. De exemplu, măsurile preventive, măsurile de siguranță și măsurile asigurătorii pot fi dispuse și în procedura de cameră preliminară și în faza de judecată, percheziția domiciliară și percheziția informatică pot fi autorizate și în faza de judecată etc. În aceste situații, nu vorbim despre exercitarea funcției pe care o analizăm, ci de activități care se subsumează funcției de verificare a legalității trimiterii în judecată, respectiv, funcției de judecată

¹ G. Theodoru, I.P. Chiș, *Tratat de Drept Procesual Penal*, Ed. Hamangiu, București, 2020, p. 72.

6.3. Funcția de verificare a legalității trimiterii sau netrimiterii în judecată. Din punctul nostru de vedere, în acest caz vorbim de două funcții total diferite, funcția de verificare a legalității trimiterii în judecată, fiind diferită de funcția de verificare a legalității netrimiterii în judecată. Considerăm că singurul lucru comun care leagă cele două funcții este numele organului judiciar care le exercită: *judecătorul de cameră preliminară*. Principalul argument care justifică concluzia potrivit căreia ne aflăm în prezența a două funcții diferite este faptul că *judecătorul de cameră preliminară care verifică soluțiile de netrimitere în judecată nu va putea fi niciodată judecătorul de cameră preliminară care verifică legalitatea trimiterii în judecată*. În acest sens, în art. 3 alin. (3) C.proc.pen. se prevede că în desfășurarea aceluiași proces penal **exercitarea unei funcții judiciare este incompatibilă cu exercitarea unei alte funcții judiciare, cu excepția celei prevăzute la alin. (1) lit. c), care este compatibilă cu funcția de judecată, mai puțin când se dispune începerea judecării potrivit art. 341 alin. (7) pct. 2 lit. c)**. De asemenea, conform art. 64 alin. (5) C.proc.pen., **judecătorul care a participat la soluționarea plângerii împotriva soluțiilor de neurmărire sau netrimitere în judecată nu poate participa, în aceeași cauză, la judecata în fond sau în căile de atac**.

Ceea ce se desprinde din aceste două prevederi legale este că *judecătorul care verifică legalitatea trimiterii în judecată va fi, ca regulă, întotdeauna judecătorul care exercită funcția de judecată, iar judecătorul care verifică soluția de clasare nu va putea fi niciodată judecătorul care exercită funcția de judecată. Prin urmare, niciodată aceeași persoană nu va putea verifica în aceeași cauză și soluția de trimitere în judecată și soluția de netrimitere în judecată*.

Judecătorul de cameră preliminară care verifică soluțiile de netrimitere în judecată analizează atât legalitatea, cât și temeinicia acestora. În cazul clasării, verificarea se face doar la cerere, cu ocazia soluționării plângerii împotriva soluției de clasare în condițiile art. 341 C.proc.pen. Apreciem că tot în cadrul acestei funcții se încadrează și activitatea de confirmare a soluției de renunțare la urmărire penală cât și aceea de confirmare a redeschiderii urmăririi penale. Astfel, judecătorul de cameră preliminară verifică legalitatea și temeinicia soluțiilor de renunțare la urmărire penală potrivit art. 318 C.proc.pen. la solicitarea procurorului. O modalitate atipică de verificare a soluției de clasare de către judecătorul de cameră preliminară o reprezintă ipoteza cererii de confirmare a redeschiderii urmăririi penale, potrivit art. 335 C.proc.pen. Redeschiderea urmăririi penale va fi supusă confirmării judecătorului de cameră preliminară și în ipoteza revocării renunțării la urmărirea penală deoarece suspectul sau inculpatul nu și-a îndeplinit obligațiile sau nu a achitat despăgubirile civile.

În acord cu opinia exprimată în doctrină, apreciem că deși art. 64 C.proc.pen. vorbește doar de judecătorul care a participat la soluționarea plângerii împotriva soluției de clasare, și judecătorul care soluționează cererea de confirmare a renunțării la urmărirea penală va fi incompatibil să judece cauza (și implicit să verifice legalitatea trimiterii în judecată)¹. Tot în cadrul acestei funcții încadrăm situația judecătorului de cameră preliminară care se pronunță asupra confirmării măsurilor de siguranță, conform art. 246 alin. (13) C.proc.pen. și art. 248 alin. (12) C.proc.pen., precum și judecătorul de cameră preliminară care soluționează propunerea de desființare a unui înscris potrivit art. 549¹ C.proc.pen.

¹ M. Udrouiu, în M. Udrouiu (coord.), Codul de Procedură Penală. Comentariu pe articole, Ed. C.H. Beck, București, 2020, p. 22.

Referitor la funcția de verificare a legalității trimiterii în judecată, potrivit art. 342 C.proc.pen., judecătorul de cameră preliminară examinează competența, legalitatea actului de sesizare a instanței (rechizitoriului), legalitatea administrării probelor și legalitatea efectuării actelor de către organele de urmărire penală. *Judecătorul de cameră preliminară care exercită această funcție verifică exclusiv aspecte ce țin de legalitate. Temeinicia acuzației va fi stabilită de instanța de judecată, în faza de judecată.* Funcția de verificare a legalității trimiterii în judecată se exercită în procedura de cameră preliminară și include, pe lângă aspectele mai sus-menționate, și alte aspecte adiacente, cum ar fi cele privind măsurile preventive, măsurile asigurătorii și măsurile de siguranță, atunci când acestea sunt necesare bunei desfășurări a procesului penal. *Întâlnim această funcție doar în ipoteza trimiterii în judecată prin rechizitoriu. În cazul încheierii unui acord de recunoaștere a vinovăției, chestiunile ce țin de legalitatea trimiterii în judecată vor putea fi invocate direct în faza de judecată (deoarece lipsește procedura de cameră preliminară).*

6.4. Funcția de judecată este exercitată de instanța de judecată. Astfel, la finalul fazei de judecată, instanța va analiza probatoriul administrat și va statua asupra existenței sau inexistenței raportului de drept penal de conflict dedus judecății, iar în cazul în care se stabilește că inculpatul este vinovat va identifica, în conformitate cu dispozițiile art. 74 C.pen., care este sancțiunea care trebuie aplicată.

După cum am arătat, elementele specifice funcției de dispoziție asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei (de exemplu, luarea unor măsuri preventive, măsurile asigurătorii, măsurile de siguranță) vor face obiectul funcției de judecată, atunci când necesitatea existenței unor astfel de măsuri apare în faza de judecată. Totodată, în procedura acordului de recunoaștere a vinovăției, funcția de judecată include și verificarea chestiunilor ce țin de verificarea legalității trimiterii în judecată.

7. Imposibilitatea exercitării unor activități corespunzătoare mai multor funcții judiciare. *Ca regulă, în desfășurarea aceluiași proces penal, exercitarea unei funcții judiciare este incompatibilă cu exercitarea unei alte funcții judiciare.* De exemplu, persoana care a avut calitatea de judecător de drepturi și libertăți nu va mai putea fi în cadrul aceluiași proces penal judecător de cameră preliminară. Această regulă este absolută, neputând fi analizată în concret dacă prin activitatea efectuată (de exemplu, judecătorul de drepturi și libertăți a soluționat o contestație privind durata procesului penal) judecătorul nu mai prezintă nici măcar o aparență de imparțialitate.

Principiul separării funcțiilor judiciare se aplică și atunci când se pune problema exercitării lor în sens invers. De exemplu, judecătorul care a exercitat funcția de judecată nu va mai putea exercita ulterior în aceeași cauză funcția de dispoziție asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei în faza de urmărire penală (de exemplu, judecătorul care a respins acordul de recunoaștere a vinovăției este investit ulterior cu o cerere de competență judecătorului de drepturi și libertăți).

8. Excepții de la principiul separării funcțiilor judiciare. De la regula imposibilității cumulării funcțiilor judiciare există **două excepții**:

- *organele de urmărire penală care exercită funcția de dispoziție asupra drepturilor și asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei în faza de urmărire penală pot exercita și funcția de urmărire penală.*

În procesul penal nu există o serie de organe de urmărire penală care dispun asupra restrângerii drepturilor și libertăților fundamentale în cursul urmăririi penale și alte persoane acționează în conformitate cu art. 285 C.proc.pen. pentru realizarea scopului acestei faze procesuale. Practic, același procuror care efectuează sau supraveghează urmărirea penală va putea institui măsuri asigurătorii, va putea dispune luarea controlului judiciar sau va putea autoriza în mod provizoriu supravegherea tehnică dacă e cazul.

Activitatea procurorului de ședință nu poate fi considerată a fi o activitate judiciară care să se înscrie în vreuna dintre funcțiile judiciare reglementate de art. 3 C.proc.pen. Astfel, procurorul care efectuează urmărirea penală va putea să participe ca procuror de ședință în cadrul procedurilor din fața judecătorului de drepturi și libertăți. Același procuror va putea să participe ca procuror de ședință în cadrul procedurilor din fața instanței de judecată. În acest sens, s-a arătat că participarea unuia dintre procurorii care au emis rechizitoriul la susținerea acuzației, în fața instanței de judecată, nu reprezintă o încălcare a funcțiilor judiciare ale procesului penal, ci se circumscrie funcției de acuzare. Or, reglementarea cuprinsă în art. 3 C.proc.pen. presupune o separare a activităților îndeplinite de organele de cercetare penală și de către procuror, față de cele îndeplinite de judecătorul de drepturi și libertăți, de judecătorul de cameră preliminară și de instanța de judecată¹.

- judecătorul de cameră preliminară care verifică legalitatea trimiterii în judecată va exercita funcția de judecată.

Secțiunea a 4-a. Presumția de nevinovăție

9. Noțiune. În ceea ce privește prezumția de nevinovăție, art. 4 alin. (1) C.proc.pen. prevede că orice persoană este considerată nevinovată până la stabilirea vinovăției sale printr-o hotărâre penală definitivă. Presumția de nevinovăție este reglementată și de Constituția României care stipulează în art. 23 alin. (11) că până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești de condamnare, persoana este considerată nevinovată.

Raportat la reglementarea principiului în Constituție și în Codul de procedură penală se observă că Legea fundamentală vorbește de „rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești de condamnare” în timp ce Codul se referă la „stabilirea vinovăției sale printr-o hotărâre penală definitivă”. Diferența se datorează faptului că la momentul adoptării Constituției singura soluție prin care se stabilea vinovăția unei persoane era condamnarea, soluțiile de renunțare la aplicarea pedepsei și amânare a aplicării pedepsei (prin intermediul ambelor este înlăturată prezumția de nevinovăție) fiind introduse în 2014 odată cu intrarea în vigoare a noului Cod. De asemenea, după cum vom vedea, raportat la jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, prezumția de nevinovăție poate fi înlăturată inclusiv în ipoteza unei hotărâri de achitare sau de încetare a procesului penal, în măsura în care instanța statuează asupra vinovăției inculpatului.

În jurisprudența națională s-a arătat că prin adoptarea prezumției de nevinovăție ca principiu de bază, distinct de celelalte drepturi care garantează și ele libertatea persoanei (dreptul

¹ ICCJ, Secția penală, încheierea din 27 iunie 2017, în I. Neagu, M. Damaschin, A.V. Iugan, Codul de Procedură Penală Adnotat. Partea Generală, vol. I, Ed. Universul Juridic, București, 2021, p. 15.

la apărare, respectarea demnității umane) s-au produs o serie de restructurări ale procesului penal și a concepției organelor judiciare, care trebuie să răspundă următoarelor cerințe:

- - vinovăția se stabilește în cadrul unui proces, cu respectarea garanțiilor procesuale, deoarece simpla învinuire nu înseamnă și stabilirea vinovăției;
- - sarcina probei revine organelor judiciare, motiv pentru care interpretarea probelor se face în fiecare etapă a procesului penal, concluziile unui organ judiciar nefiind obligatorii și definitive pentru următoarea fază a procesului;
- - la adoptarea unei hotărâri de condamnare, până la rămânerea definitivă, inculpatul are statutul de persoană nevinovată;
- - la adoptarea unei hotărâri de condamnare definitive, prezumția de nevinovăție este răsturnată cu efecte *erga omnes*;
- - hotărârea de condamnare trebuie să se bazeze pe probe certe de vinovăție, iar în caz de îndoială, ce nu poate fi înlăturată prin probe, trebuie să se pronunțe o soluție de achitare.

Toate aceste cerințe sunt argumente pentru transformarea concepției asupra prezumției de nevinovăție, dintr-o simplă regulă, garanție a unor drepturi fundamentale, într-un drept distinct al fiecărei persoane, de a fi tratată ca nevinovată până la stabilirea vinovăției printr-o hotărâre penală definitivă¹. Suspectul sau inculpatul beneficiază de prezumția de nevinovăție, nefiind obligat să-și dovedească nevinovăția și are dreptul de a nu contribui la propria acuzare [art. 99 alin. (2) C.proc.pen.]. Prezumția de nevinovăție face ca *sarcina probei în procesul penal să revină celui care acuză*, adică organelor de urmărire penală (*eius incumbit probatio qui dicit, non qui negat*). Până la momentul când se produc probe de vinovăție, suspectul sau inculpatul poate avea o atitudine pasivă, nefiind obligat să dovedească nimic, din moment ce prezumția de nevinovăție îi profită. Odată ce există probe de vinovăție, suspectul sau inculpatul are dreptul de a dovedi lipsa lor de temeinicie, propunând și administrând probe în condițiile legii². Prezumția de nevinovăție nu se opune așadar ca în cazul în care inculpatul invocă anumite apărări, el să trebuiască să le dovedească. De exemplu, inculpatul care invocă că a fost în legitimă apărare trebuie să dovedească acest lucru. Standardul probatoriu în acest caz nu este cel impus organelor judiciare pentru condamnare, ci este necesar ca apărările sale să fie într-atât de puternice încât să creeze un dubiu rezonabil. *Astfel, după administrarea întregului probatoriu, orice îndoială în formarea convingerii organelor judiciare se interpretează în favoarea suspectului sau inculpatului* [art. 4 alin. (2) C.proc.pen.]. *Condamnarea se dispune doar atunci când instanța are convingerea că acuzația a fost dovedită dincolo de orice îndoială rezonabilă* [art. 103 alin. (2) C.proc.pen.].

Prezumția de nevinovăție nu poate fi înlăturată exclusiv pe baza declarației de recunoaștere a inculpatului, în lipsa vreunei alte probe. În acest sens, în jurisprudență s-a arătat într-o cauză, de exemplu, că, deși inculpatul (acuzat de comiterea infracțiunii de contrabandă) a declarat în fața organelor de urmărire penală faptul că a găsit arma pe teritoriul Franței și a adus-o în România de acolo, fără să o declare la vamă, simpla lui declarație (întrucât cele declarate de mama sa erau cunoscute tot de la inculpat) nu este suficientă pentru a pronunța o soluție de condamnare în cauză, nefiind dovedită dincolo de orice dubiu *acțiunea acestuia de „introducere” pe teritoriul țării a armei identificate la domiciliul inculpatului*. De altfel, dubiul instanței izvorăște și din starea pe care o prezintă inculpatul, astfel cum a fost descrisă de

¹ ICCJ, Secția penală, decizia nr. 3465/27.06.2007.

² B. Micu, R. Slăvoiu, A.G. Păun, Procedură Penală. Curs pentru admiterea în magistratură și avocatură, Ed. Hamangiu, București, 2017, p. 5.

mama sa, acesta ne reprezentându-se în fața instanței, nefiind identificată adresa unde locuiește efectiv, fiind consumator cronic de substanțe psihoactive, ceea ce naște un dubiu cu privire la realitatea celor declarate de acesta, referitoare la *găsirea* pe teritoriul Franței și *introducerea* în România a armei letale. Deși chiar inculpatul declară faptul că arma a fost găsită pe teritoriul Franței și adusă în România, fără drept, instanța a apreciat că simpla recunoaștere (deși în *principiu* declarația inculpatului are valoare probantă necondiționată), fără a putea fi coroborată cu alt mijloc de probă cert, în speța de față, nu este suficientă pentru condamnarea inculpatului¹. Presumția de nevinovăție este așadar o *presumție relativă*, putând fi înlăturată prin proba contrară.

10. Presumția de nevinovăție și diferitele măsuri care sunt luate cu privire la persoana acuzată de comiterea unei infracțiuni. *Presumția de nevinovăție nu este încălcată prin luarea unei măsuri preventive împotriva inculpatului*, indiferent de caracterul privativ sau restrictiv de libertate al acesteia. În acest caz trebuie avut în vedere standardul probatoriu cerut pentru luarea măsurii preventive. Astfel, aceasta poate fi luată doar atunci când există o suspiciune rezonabilă privind vinovăția inculpatului, ceea ce nu înseamnă că *presumția de nevinovăție* a fost înfrântă. În acest sens, în mod constant în jurisprudența CEDO s-a arătat că trebuie să se facă o distincție între, pe de-o parte, deciziile sau declarațiile care reflectă impresia potrivit căreia persoana în cauză este vinovată și, pe de altă parte, cele care se limitează la descrierea unei stări de suspiciune. Primele încalcă *presumția de nevinovăție*, în timp ce ultimele sunt considerate ca fiind conforme cu spiritul art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului².

Nu reprezintă o încălcare a prezumției de nevinovăție nici suspendarea din funcție a funcționarului public trimis în judecată. Înscrierea de mențiuni privind existența unui proces penal împotriva unei persoane în cazierul judiciar nu este nici ea de natură a conduce la încălcarea *presumției de nevinovăție*. În *cauza Petre c. României*, CEDO a arătat că o astfel de înscriere nu are legătură cu fondul acuzației în chestiune, ci indică doar că o procedură judiciară este în curs împotriva persoanei în cauză³.

„Presumția de nevinovăție este încălcată în cazul în care, fără stabilirea legală prealabilă a vinovăției unui învinuit și, în special, fără ca acesta din urmă să fi avut ocazia să își exercite dreptul la apărare, o hotărâre judecătorească în privința acestuia reflectă sentimentul vinovăției sale. Acesta este cazul chiar în absența unei constatări formale; este suficientă o motivare care să lase să se întrevadă că judecătorul îl consideră pe reclamant ca fiind vinovat (...). Apare o problemă din perspectiva art. 6 parag. 2 din Convenție atunci când o instanță care încheie procedura pe motiv că intervine prescripția casează în același timp achitările pronunțate de instanțele inferioare și, în plus, se pronunță pentru prima dată asupra vinovăției părții în cauză, fără ca dreptul la apărare să fie respectat în procedura din fața acesteia”⁴.

¹ CA București, Secția a II-a penală, decizia nr. 1010/09.07.2019, nepublicată.

² M.Of. nr. 135 din 31 mai 1994; a se vedea cu titlu exemplificativ, CEDO, cauza *Neagoe c. României*, hotărârea din 21.07.2015, parag 42 (www.ier.ro).

³ CEDO, cauza *Petre c. României*, hotărârea din 27.06.2006, parag. 38-40, în *I. Neagu, M. Damaschin, A.V. Iugan*, op. cit., p. 16.

⁴ CEDO, cauza *Mihai Gângă și Sindicatul Independent al Juriștilor din România c. României*, hotărârea din 10.04.2012, parag. 40 și 42 (www.ier.ro).